

AHISKA'NIN TÜRKİYE İÇİN JEOPOLİTİK ÖNEMİ

Selim KURT*

ÖZ

SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri, Türkiye'nin ilgisinin Orta Asya ve Kafkaslar bölgesine yönelmesine neden olmuştur. Akrabalık bağları dolayısıyla başlayan ilişkiler bölge ülkelerinin zengin enerji kaynaklarına sahip olduğunun anlaşılmasıyla daha da gelişmiş ve kısa sürede bu enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınması hususu da gündeme gelmiştir. Bu çerçevede, Türkiye-Gürcistan sınırında yer alan ve sınır boyunca Acara Özerk Bölgesi'nden Ermenistan'a kadar uzanan alanı kapsayan Ahıska'nın jeo-politik ehemmiyeti ön plana çıkmaktadır. Özellikle Türkiye'nin Ermenistan ile siyasi ilişkilerinin olmadığı hususu da göz önünde bulundurulduğunda ülkenin Kafkaslar üzerinden Orta Asya'ya erişimi açısından bölge son derece stratejik bir konumdadır. Halen faaliyette olan Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı ile Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı Ahıska topraklarından geçmekte olup, proje aşamasındaki Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru'nun da anılan bölgeden geçmesi planlanmaktadır. Ancak tarihsel süreçte uygulanan göç ve asimilasyon politikaları nedeniyle Ahıska Türklerinin anılan bölgedeki varlığı sona ermiş olup, göçe tabi tutulan Ahıskahılar halen büyük ölçüde Kafkas ve Orta Asya ülkelerinin yanı sıra Rusya Federasyonu, Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri'nde dağınık bir vaziyette yaşamlarını devam ettirme mücadelesi vermektedirler. Diğer taraftan son yıllarda yaşanan gelişmeler sonucunda Ahıska Türkleri'nin tarihsel yurtlarına dönüş için bir umut ışığı belirmiş olup, bu umut kendisi için büyük bir önem arz eden iki bölge olan Kafkaslar ile Orta Asya'ya erişimde dar koridorlara mahkûm edilmek istenen Türkiye tarafından da desteklenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Ahıska Türkleri, Gürcistan, Kafkaslar, Sürgün, Cavaheti Sorunu.

ABSTRACT

The emergence of Turkish republics following to collapse of USSR has caused to returning of Turkey's attention to Central Asia and Caucasus regions. The relations started by the relationship by affinity and developed by discovery of rich energy resources of the region's states. Soon after that the subject of transportation of these resources to the international markets was added to agenda. In this context geo-

* Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Giresun, ORCID: 0000-0002-0462-5791, selim_kt@hotmail.com

political importance of the Ahıska land, which settled in Turkish-Georgia border and lies from Ajaria Autonomous Region to Armenia through the borderline, is remarkable. Aspecially considering of there is no political relations between Turkey and Armenia, Ahıska land has highly strategic position for Turkey in the point of accessing Middle Asia through Caucasus. Baku-Tbilisi-Ceyhan Petroleum Pipeline, Baku-Tbilisi-Erzurum Natural Gas Pipeline and Baku-Tbilisi-Kars railway are passing through Ahıska land and the Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia project is planing to passing through the land, as well. But the presence of the Ahıska Turks in this region was terminated because of the immigration and assimilation policies, applied in historical process. The migrating Ahıska Turks are struggling for life now majorly in Caucasian and Middle Asian countries in addition to Russia Federation, Turkey and United States of America. But there is a hope now for returning back to their home lands in the context of some developments occured in recent years. And this hope should be support by Turkey, who was tried to be convicted narrow corridors accessing to Caucasus and Middle Asia regions.

Keywords: Ahıska Turks, Georgia, Caucasus, Deportation, Cavaheti Conflict.

Türkiye-Gürcistan sınırı boyunca Acarya Özerk Cumhuriyeti ile Ermenistan arasında yer alan bölge, tarihi Ahıska toprakları olarak tanımlanmaktadır. 10 Ağustos 1578'de Ahıska başkent olmak üzere Çıldır Eyaleti adıyla Osmanlı yönetimine katılan Ahıska toprakları, 1829 Edirne Antlaşması'na kadar Osmanlı idaresinde kalmıştır. 1829 tarihli Edirne Antlaşması ile Rus hakimiyetine giren sahada yaşayan Ahıska Türkleri bu tarihten sonra Rus baskısı nedeniyle yavaş yavaş Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır. Ancak esas büyük felaketi 15 Kasım 1944'te Sovyet lideri Stalin tarafından verilen sürgün emriyle yaşamışlardır. Ahıska Türkleri bu tarihte ekseriyetle Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a sürülmüşlerdir (Zeyrek, 2011 ve Aydınğün ve diğerleri, 2006: 6). Stalin'in ölümünü takiben sürgün edilen halklara anavatanlarına dönüş izni verilse de Ahıska Türkleri bu haktan mahrum bırakılmıştır. Takiben sürgün edildikleri Özbekistan'da 1989 yılında yaşanan Fergana Olayları nedeniyle uğradıkları katliamlar sonucunda büyük ölçüde Azerbaycan ile Rusya Federasyonu'nun (RF) Krasnador eyaletine yerleşmişler ve Krasnador'a yerleşenlerin bir kısmı ise takip eden süreçte Amerika'ya göç etmişlerdir.

Bu süreçte geri dönüş için yaptıkları tüm talepler Moskova ve Tiflis tarafından geri çevrilen Ahıskalılara dönüş umudu 1999 yılında Gürcistan'ın Avrupa Konseyine üyeliği ile doğmuştur. Gürcü hükümetinin 2007 yılında Ahıskalıların anavatanlarına geri dönüşlerine izin veren bir kanun çıkarmasına karşın, günümüze kadar bu kararın gereğince uygulandığını söylemek mümkün değildir (Çınar, 2015: 121-128 ve Zeyrek, 2011). Diğer taraftan, Ahıska ile Gürcistan'ın da içerisinde yer aldığı Kafkasya coğrafyası Türkiye için son derece stratejik bir önemdedir. Çünkü Türkiye, akrabaları da olan Orta Asya Türk Cumhuriyetler ile bağlantısını bu bölgeden sağlamaktadır.

Ayrıca Sovyetlerin çökmesi ile bölge devletlerinin sahip olduğu zengin enerji kaynakları ve bu kaynakların Batılı pazarlara taşınması hususu da bir geçiş güzergahı olarak Gürcistan ve özelde de hatların geçtiği Ahıska bölgesinin önemini bir kez daha ön plana çıkarmıştır.

Bu kapsamda, çalışmanın ilk bölümünde Ahıska Türklerinin yerleşim alanları ve tarihçeleri incelendikten sonra, ikinci bölümünde Kafkasya Bölgesi ile Gürcistan'ın Türkiye için önemi ile Ahıska Bölgesi'nin mevcut demografik yapısı ele alınacak ve takiben de Ahıska Bölgesi'nin Türkiye için sahip olduğu önemiyet ortaya konmaya çalışılacaktır.

Ahıska Türkleri'nin Tarihçesi ve Sürgünler

Ahıska, Türkiye'nin kuzey doğusunda, Ardahan ili ile komşu olan Gürcistan sınırları içerisinde yer alan, çok eski bir Türk yurdunun merkezidir. İki yüzden fazla köyün merkezi olan Ahıska şehri, Türkiye sınırına 15 kilometre mesafede yer almaktadır. Posof çayının iki yakasında yer alan şehir, karayolu ile Tiflis, Batum ve Türkiye'ye bağlanmaktadır (Zeyrek, 2001: 9). Ayrıca bu bölge ılıman-soğuk iklimi ile Gürcistan'ın alçakta yer alan arazilerinin alt-tropikal koşullarından son derece farklı olan dağlık bir sahadır. Söz konusu alan Ahıska şehri ile dört idari birimden (Adigün, Aspinza, Ahilkelek, Bogdanovka) müteşekkildir. Buraya yerleşen Türklere, Ahıska Türkleri denmesinin sebebi ise bu vilayetleri içine alan bölgenin coğrafi isminin Ahıska olmasından kaynaklanmaktadır (Seferov vd., 2008: 396).

Ahıska, Dede Korkut Kitabı'nda Ak-Sıka/Ak-Kale; 481 yılında Akesga adıyla anılan eski Oğuzlar beldesidir. 2700 yıllık bir Türk yurdu. Bölgeye M.Ö. 713 yıllarında Kıpçakların ataları Kimerlerin, 680'de de Sakaların yerleşmesi sonucunda Ahıska bir Türk yurdu haline gelmiştir (Taşdemir, 2005: 78).

En eski Gürcü kaynaklarından biri olan Mektsevay Kartlisa'da (8. yüzyıl) M.Ö. 4. yüzyılda Makedonyalı İskender'in Kafkasya'ya geldiği sırada Kür ırmağı boylarında Bun-Türklerin yaşadığına dair ifadeler yer almaktadır. Bu topraklara daha sonra birbiri ardınca Hunlar, Hazarlar ve Kıpçaklar da gelmiştir (Zeyrek, 2001: 11).

1068'de Sultan Alparslan'ın fethettiği Ahıska ve Tiflis kesimleri, 1118-1124'te Kafkaslar ötesinden gelip Kür ve Çoruh boylarına yayılan ve Ortodoks olan Kıpçak/Kuman Türklerin eline geçmiş ve eski Kıpçak boy ve oymakları buralara yerleşmişlerdir. Gürcü Kralı II. David, Selçuklulara karşı savaştığı ordu olmadığından, Kıpçak Türkleri'ni ülkesine davet etmiştir (1118-1120) ve bu davete icabet ederek Azak Denizi'nin doğusu ile Kafkasların kuzeyinden gelen 45.000 Kıpçak ailesi, Çoruh-Kür ırmakları boylarına yerleşmişler ve güçlü bir ordu kurmuşlardır. Bu ordudan büyük bir destek alan II. David, onların da yardımıyla Azerbaycan, Karabağ, Şirvan ve Doğu Anadolu'ya akınlar yaparak Selçuklulara karşı önemli başarılar elde etmiştir. Çoğunluğu Kıpçaklardan oluşan bu ordu, daha sonra Tiflis'i alarak merkez yapmıştır. 1124 yılının Haziran ayında ise, Ahilkelek ve Çıldır bölgelerine ilerlemişler ve buraları da ele geçirdikten sonra Göle ile Erzurum civarını

İspir'e kadar alıp, Oltu'ya ulaşmışlardır (Zeyrek, 2001: 12 ve Taşdemir, 2005: 81-82).

Çınar (2015: 23-25) Gürcülerin Kıpçalarla kurdukları ittifaktan genellikle kazançlı çıktığını, ancak Kıpçaların Gürcüler ile olan ilişkilerinin zamanla ayrılmaya başladığını ve bu durumun bir beylik olarak Atabek yönetiminin kurulmasına yol açtığını ifade etmiştir. Gürcü kaynakları zamanla Gürcistan'ın beyliklere ayrılmasının Moğol idaresinin bir düzenlemesi olduğuna işaret etmektedir. Ancak bu uygulama kalıcı olmamış, Gürcistan'ın üçe bölünmesi ve Samtshe bölgesinin Atabek yurdu halinde yarı bağımsız olmasının İlhanlı hükümdarı Abaka Han'ın Sargis Cakeli'ye yardım ve desteğinin bir sonucu olduğu ifade edilmiştir. Böylece 1268'de Gürcistan'a bağlı özerk Atabek Yurdu (Sa-Atabago) beylik olarak kurulmuştur. Zeyrek (2013) bu hükümetin sınırlarının Ahıska'nın doğusundaki Taşiskari (Taşkapı) boğazından Batum, Hopa ve Erzurum'a kadar uzandığını ifade etmektedir. Osmanlı Devleti bu hükümetin batı topraklarını parça parça ele geçirmiş, nihayet 1578 Şark seferleri sırasında da Tiflis ve Hazar Denizi'ne kadar olan yerlerle birlikte tamamını ilhak etmiştir. Ancak o sırada bölge, Safevi Türkmen Devleti'nin nüfuzu altında olduğundan bu seferler sırasında bir Türk-Gürcü savaşı söz konusu olmamıştır. Dolayısıyla savaşlar da Osmanlı ve Safevi devletleri arasında cereyan etmiştir.

Hristiyan olan Ahıska Türkleri 16. yüzyılda Osmanlı egemenliğine geçişle birlikte İslamiyet'i kabul etmeye başlamışlardır. Osmanlı Devleti 1578'de egemenliği altına alıp, özerk bir yönetim oluşturduğu bu bölgenin özerkliğini 1744'te kaldırılmış ve Ahıska bölgesi doğrudan Osmanlı yönetimine bağlanmıştır (Kahraman vd., 2013: 79).

Özellikle, 18. yüzyıldan itibaren gittikçe güçlenen Rusların bölgesel egemenliklerini sağlamlaştırma ve güneye doğru yayılma politikaları çerçevesinde Kafkasya'da üs olarak kullanabilecekleri bir devlet yapılanmasına ihtiyaç duymaları bölgedeki etnik hareketliliğin artmasına sebebiyet vermiştir. Ruslar 1828'de imzalanan Türkmençay Antlaşması ile Revan Hanlığı ve Azerbaycan topraklarını ele geçirmişler (Aslanlı, 2011: 155) ve takiben 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın ilgası üzerine Osmanlı Devleti'nin savunmasız kalmasından faydalanarak Anadolu ve Balkanlardaki topraklarını ele geçirmek ve Boğazlar üzerinde hakimiyet kurmak için Osmanlı'ya savaş ilan etmişlerdir (Buntürk, 2007: 32). İki cepheli savaş sonucunda, Rusların Kafkas cephesinde Erzurum'u alarak Trabzon'a yönelmeleri, Tuna cephesinde ise Rus ordusunun Edirne'ye girmesi Osmanlı Devleti'ni barış istemeye zorlamıştır. 14 Eylül 1829 tarihli Edirne Antlaşması ile Rusya, Tuna cephesinde ele geçirdiği tüm toprakları Osmanlılara iade etmiş, ancak anlaşmanın dördüncü maddesi gereğince Osmanlılar Kafkas cephesindeki Anapa, Poti, Ahıska ve Ahılkelek gibi müstahkem mevkiileri Ruslara terk etmek zorunda kalmıştır (Armaoğlu, 2010: 277-279). Dönemin Rus kaynaklarına göre bu süreç içinde Kafkasya'ya Anadolu'dan ve bugünkü İran topraklarından en az 1 milyon Ermeni göç ettirilmiştir (Aslanlı, 2011: 156). Görüldüğü üzere

bölgenin Rusların hakimiyeti altına geçmesinden sonra nüfus yapısı Ruslar tarafından bilinçli bir şekilde değiştirilmiştir.

Bu savaşların en çetin bölümü Ahıska'da cereyan etmiş ve şehir 1828 felaketinden sonra belini doğrultamamış ve harabe halinden kurtulamamıştır. 1828'de 50.000 olan Ahıska şehrinin nüfusu 1887'de 13.265'e düşmüştür (Zeyrek, 2001: 24). Bu olay esasen Ahıska Türklerinin yaşadığı ilk göç dalgasıdır. Yine, 1853-1856 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne yardım eden Ahılkelek ve Ahıska Türklerinin bir kısmının savaş sonrasında Rus katliamından kurtulmak için Erzurum'a sığınmaları da bölgeki nüfus yapısının değişmesinde etkili olmuştur (Çınar, 2015: 28).

Takiben, Rusların 27 Nisan 1877 tarihinde savaş dahi ilan etmeden Arpaçayı geçerek saldırılara başladıkları meşhur 93 Harbi sonucunda Rus İmparatorluğu 18 Kasım 1878'de Kars'ı da işgal etmiştir. Ayestafanos/Yeşilköy Antlaşması'yla, Kars, Ardahan ve Batum savaş tazminatı yerine Ruslara bırakılınca, Ahıska iyice uzaklarda kalmıştır. Ahıska ve çevresinin Rusların elinde kalması üzerine, halkın bir kısmı Türkiye'ye göç etmiş ve onların yerlerine ise Ruslar, Gürcüler, Ermeniler ve Yahudiler iskan edilmiştir (Zeyrek, 2001: 27-28).

Ruslar 1915 yılında, Türk ordusuna yardım ettikleri gerekçesiyle, Ardahan ve çevresi halkına yönelik büyük bir katliam gerçekleştirmişlerdir. Ermeni Taşnaksutyan hareketi de 1914-1918 döneminde Ardahan ve Kars yöresinde yaşayan halka yönelik benzer bir katliam hareketine girişmişlerdir. 1917 yılında Bolşevik İhtilali'ne müteakip Ahıska'da Amele ve Asker Hükümeti kurulmuştur. Çarlık'ın yerini alan Bolşevik Rusya ile Osmanlı Devleti arasında 3 Mart 1918 tarihinde imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması ile Kars, Ardahan ve Batum Türkiye'ye iade edilmiştir. Gürcü hükümeti bu anlaşmayı tanımayıp, Ardahan'ın geri verilmesini istese de, aksine Ahıska ve çevresi de Türk kuvvetlerinin eline geçmiştir (Zeyrek, 2001: 29-30).

Ancak I. Dünya Savaşı'nı Osmanlı Devleti için sona erdiren 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi hükümleri Türk kuvvetlerinin Ahıska'dan çekilmesini emretmektedir. Söz konusu müterake hükümleri çerçevesinde Türk kuvvetlerinin bölgeden çekilmesini takiben 5 Aralık 1918'de Ahıska ve çevresi Gürcistan Hükümet kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. İşgalci Gürcü kuvvetlerinin halka uyguladıkları zulüm nedeniyle, Anadolu'dan da destek alan bölge halkının direnişine rağmen, 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması hükümleri gereğince Türk ordusu, Mart sonunda bölgeden tamamen çekilmek zorunda kalmıştır. Böylece tarihimizin son yüzyılında sıkça rastlanan masa başı kayıplarından biriyle Ahıska ve çevresi de elden çıkmıştır (Zeyrek, 2001: 33-41).

Gürcistan'ın 1921 yılında Sovyet hegemonyasına girmesi ile Ahıskalılar için kara günler tekrar başlamıştır. Sovyet yönetimi, zorla Gürcistan sınırları içerisinde bıraktıkları Abhaz, Asetin ve Acaralılara Özerk Cumhuriyet kurma hakkı tanırken, Ahıska Türkleri yok farz edilmiştir (Topal, 2008: 624 ve Zeyrek, 2001: 44).

Buntürk (2007: 183-184) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde (SSCB) 1926 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımı sonuçlarına göre bölgenin nüfus yapısındaki değişimi şu şekilde ifade etmektedir:

Ahılkelek ilçesinde Ermeniler nüfusun %73'ünü, Türkler %8,5'ini, Gürcüler ise %10'unu oluşturmaktadır. Ahıska ilçesinde de nüfus yapısı değişmiş olup, Türkler azalmış ve %51'e (49.500 kişi) kadar gerilemiştir. Gürcüler ile Ermenilerin sayısı da artarak sırasıyla %25'e (24.000 kişi) ve %16'ya (15.000 kişi) yükselmiştir. Sovyet hakimiyetinin ilk yıllarında (1926) Ahıska bölgesindeki 328 yerleşim yerinde (şehir, kasaba ve köy) 175.500 kişi yaşamaktadır. Bölgenin 189 yerleşim yerinde Türk ahalisi bulunmakta olup, toplam nüfusun %32'sini (56.000 kişi) oluşturmaktadırlar. Kürtlerle (4.000 kişi) birlikte Müslümanlar 211 yerleşim yerinde toplam nüfusun %34,5'ini (60.500 kişi) teşkil etmektedirler. Ermeniler ise 133 yerleşim yerinde bulunmakta olup, toplam nüfusun %42'sini (73.000 kişi) meydana getirmektedir.

Burada anılan dönemde vuku bulan Türk göçlerinden de söz etmekte fayda vardır. Ahıska bölgesini içine alan 5 ilçeden (Ahıska, Adıgün, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka) Ahılkelek ve Bogdanovka'da Ermeniler, Rus işgalinden sonra Sovyet dönemine kadar yağma ve katliamlarla Türkleri göçe zorlamışlar ve boşalan yerlere ise kendileri yerleştirmişlerdir. Geride kalan üç ilçede ise (Ahıska, Adıgün, Aspinza) gereken önlemler alınarak Ermenilerin bölgeyi boşaltma planları bozulmuştur. Rus işgalinden sonra bu üç ilçeden Türkiye'ye göçler yaşansa da bölge tamamen Türklerden temizlenememiştir (Buntürk, 2007: 184).

1930'lı yıllarda Ahıska Türkleri Sovyet yönetimi altında kültürel baskılara maruz kalmaya başlamışlardır. 1930 ile 1939 yılları arasındaki dönemde Türkçe olan isimlerini Gürcü isimleriyle değiştirilmeleri emredilmiş ve hatta bazılarının isimlerinin Rusçalarını almaları dahi istenmiştir (Khananov, 1992: 3). Özellikle Stalin, Bakü-Batum arasındaki petrol boru hattı dolayısıyla jeoekonomik açıdan Batum ve çevresinin önemini kavramıştır. Ahıska ve Ahılkelek bölgeleri jeopolitik açıdan olduğu kadar jeoekonomik açıdan da önemlidir. Stalin gelecekte Apşeron yarımadasından ve Orta Asya'dan gelen boru hattının tüm siyaset ve iş dünyasını ilgilendireceğini öngörmüştür. Bu çerçevede Ahıska Türkleri üzerindeki baskısını gittikçe artıran Stalin'in bu zulmü 1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren daha da artmıştır. 1938-1940 yılları arasında Ahıska ve çevresine, Türkiye'ye mücavir sınırın korunması adı altında on binlerce asker yerleştirilmiştir. 1940 yılına kadar askere alınmayan Ahıskalılardan 40 bin civarında kişi Alman cephesine sevk edilmiştir. Askere sevk edilenlerin kız, gelin ve çocukları Borcama demiryolu yapımında çalıştırılmış ve 1944 yılında tamamlanan bu demiryolu binlerce Ahıska Türküne mezar olmuştur (Zeyrek, 2001: 47 ve Aslan, 1995: 7-8). Stalin hükümeti tarafından 14 Kasım 1944 yılında, Devlet Savunma Komitesi kararına dayanılarak, sınır güvenliği gerekçesiyle, Ahıska'nın 209 köyünden alınan 92.307 Ahıska Türkü, kış aylarında yük vagonlarına doldurularak Orta Asya'ya sürgün edilmiştir. Azerbaycan'ın o dö-

nemdeki yöneticileri, Ahıska Türklerini Azerbaycan'a yerleştirmek isteseler de, Stalin'in kararının kesin olması nedeniyle, Azerbaycan yönetiminin gayretleri de bir sonuç vermemiştir. Bu yolculukta, Ural dağlarının soğuk havası birçok insanın hayatının sonu olmuştur. Bu zorlu yolculuğu tamamlamayı başaranlar ise Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan gibi Orta Asya Cumhuriyetleri'ne yerleştirilmişlerdir (Levin, 2018: 22; Ganiyeva, 2012: 180 ve Pentikäinen vd., 2004: 11).

İlk yıllarda Sovyet rejimi Ahıska Türkleri'ni büyük ölçüde tarım sektöründe istihdam etmiştir. Söz konusu yerleşimciler izole edilmiş yerleşim yerlerinde kalabalık ve hijyenik olmayan koşullarda yaşamaya zorlanmışlardır. Pek çoğu tifüs salgını nedeniyle yaşamlarını yitirmiştir. Yerleşim yerlerini değiştirmelerine izin verilmediği gibi, her ay resmi kurumlara kayıt olma zorunluluğu da getirilmiştir. Ekonomik ihtiyaçları ve devlet gereklilikleri dolayısıyla çalışmak zorunda olduklarından çocukları okula dahi gidememiştir (Mirkhanova, 2006: 36).

Türkiye ile muhtemel bir savaş olasılığına karşı tedbir almak için Stalin yönetimi Gürcistan-Türkiye sınırındaki Ahıskalı Türkleri temizleme politikası takip etmiştir. Bu çerçevede Stalin ve Beria, muhtemel bir savaşta Ahıska Türklerinin Türk istihbaratına bilgi ve destek sağlamasından korkmuşlardır. Bu olasılığı bertaraf etmek için Stalin, Ahıska Türklerinin Gürcistan sınırlarından sürülmesi talimatını vermiştir (Pohl, 2000: 286). Ahıska Türklerinin sürülmesinin jeopolitik açıdan temel nedeni ise, bugünkü Gürcistan'ın güney bölgelerini Türk ve Müslüman nüfusundan arındırarak, böylelikle Türkiye ile gerçekleşmesi muhtemel bir bütünleşme ihtimalini ortadan kaldırmaktır. Ahıska bölgesinden sürülen Türklerin yerine ise Ermeni ve Gürcü nüfus yerleştirilerek söz konusu sürgün politikası arzulanan hedefine ulaştırılmış ve Türkiye'nin bölgeyle olan sosyo-kültürel teması büyük ölçüde yok edilmiştir (Kolukırık, 2011: 171 ve Swerdlow, 2006: 1835).

Stalin'in ölümünün ardından Ahıska Türkleri vatana dönüş mücadelesine başlamışlardır. Çeşitli belgeler imzalanmış, teşkilatlar kurulmuş, liderler ortaya çıkmış ve delegasyonlar Moskova'ya gönderilmiştir. Fakat ne SSCB'nin devlet ve parti organları ne de Gürcistan yönetimi buna olumlu bir yanıt vermemiştir. 1957'den sonra sürgüne tabi tutulan diğer ulusların tersine göç ettirilmesine karşın, Ahıska Türklerinin büyük bir kısmı zorla göç ettirildikleri bölgede yaşamaya devam etmişlerdir. Gürcistan Hükümeti bir yandan ülkedeki etnik dengeyi bozmak istememekte, diğer yandan da Türkiye ile sınır bölgesine Ahıskalıların yerleştirilmesinin yeni bir ayrılıkçılığın fitilini ateşlemesinden çekinmektedir. Sovyet yönetimi ise geri dönüş siyasetinin yeni ihtilaflara yol açmasından çekindiğinden, sürgün edilmiş ulusların topraklarına dönmelerine sıcak bakmamıştır (Balci ve Motika, 2007: 337-338; Overland, 2002: 87 ve Kahraman vd., 2013: 82). Sonuç olarak Ahıska Türkleri, anayurtlarına dönüş için, ne Moskova'ya ne de Tiflis'e yaptığı başvurulardan olumlu bir sonuç elde edememişlerdir.

Diğer taraftan, 1989 yılı ortasına gelindiğinde Ahıska Türkleri bu sefer de sürüldükleri yerde katliama ve sürgüne maruz kalmışlardır. 14 Kasım

1944'te gerçekleşen sürgünü takiben Ahıskılıların yerleştirildiği Orta Asya cumhuriyetlerinden biri olan Özbekistan'da Ahıska Türkleri pek de sıcak karşılanmamışlardır. Özbeklerin bu antipatisi Sovyetlerin dağılmaya yüz tuttuğu 1989'da Sovyet yönetiminin de provokasyonları nedeniyle büyük bir şiddete dönüşmüştür (Seferov vd., 2008: 400). 23 Mayıs 1989 günü Fergana'daki Kuvasay kasabasında çıkan olaylar Margila ve Taslak şehirlerine de yayılarak, adeta bir ayaklanmaya dönüşmüş ve ancak 15 Haziran'da bastırılabilmiştir (Kolukırık, 2011: 178). Söz konusu olaylar neticesinde bölgedeki yüzlerce Ahıska Türkünün evi yakılıp yıkılmış, pekçoğu işkenceye maruz kalarak, ya yaralanmış ya da ölmüştür. Ancak bununla da yetinilmemiş olayları takiben 100 binden fazla Ahıska Türkü yeniden sürgüne tabi tutulmuştur. Sürülen Ahıska Türklerinin pek çoğu Azerbaycan (50.000) ile Kazakistan ve Kırgızistan'a giderken, bir kısmı da Rusya'nın güneyindeki Krasnodar ve Rostov Bölgesi'ne yerleştirilmiştir (Seferov vd., 2008: 401).

Bununla birlikte söz konusu yer değişimi de beklenen sonucu doğurmamış, özellikle bölgedeki Türk varlığından rahatsız olan aşırı Rus milliyetçiler ile Krasnodar bölge valisinin hedefi haline gelen Ahıska Türkleri yeni mekan arayışına yönelerek Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) kadar uzanan bir yer değiştirme hikayesinin aktörü olmuşlardır (Kolukırık, 2011: 178). ABD'nin vatandaşlık statüsünde olmayan 10.000 Ahıska Türkü'nü sığınmacı olarak kabul etme yönündeki isteğini belirtmesini takiben Krasnodar şehrinde yaşayan Ahıska Türkleri 2004'ten itibaren "gönüllü göç programı" kapsamında ABD'ye göç etmişlerdir. ABD Nüfus, Sığınmacı ve Göçmen Bürosunun (PRM) verilerine göre 2006 ortalarında yaklaşık 9.000 Ahıska Türkü Krasnodar'dan gelip buraya yerleşmiştir (Nazarova, 2007: 84 ve Kahraman vd., 2013: 83).

Diğer taraftan Gürcistan, 1999'da Avrupa Konseyi'ne üye olurken, Konsey'e kabulünden itibaren üç yıl içerisinde Ahıskalı nüfusun vatana iade ve entegrasyon sürecini başlatmayı ve iade sürecini de Konsey'e kabulünden itibaren 12 yıl içinde tamamlamayı taahhüt etmiştir (Taşdemir, 2005: 125-126). Buna göre Gürcistan, 1999'dan itibaren üç yıl içinde Ahıskalıların dönüşlerini başlatacak ve 12 yıl içinde yani 2011 yılında dönüş işlemi tamamlayacaktır. Eğer Gürcistan süre sonunda yükümlülüğünü yerine getirmezse Ahıska Türkleri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne dava açabilecek ve bu yolla vatanlarına dönmeyi talep edebileceklerdir.

Ancak, Gürcistan 29 Nisan 1999'da, Avrupa Konseyine üye olmasına rağmen, 2003 yılında yapılan seçimlerin ardından meydana gelen Gül Devrimi'ni takiben yinelenen seçimlerle devlet başkanlığı görevine seçilen Mihail Saakaşvili, yaşanan Gül Devrimi ve ekonomik sorunları bahane ederek Ahıskalıların vatanlarına dönmeleri konusunda Avrupa Konseyine verdiği taahhütleri geciktirmiştir (Topal, 2008: 628). Yine de, uzun süren hukuki ve siyasi süreçlerin ardından Gürcistan Parlamentosu Temmuz 2007'de "Eski Sovyetler Birliği Tarafından 20. yüzyılın 40'lı Yıllarında Gürcistan'dan Zorla Göçe Tabi Tutulan Şahısların Geri Dönüşü Hakkında Gürcistan Cumhuriyeti'nin 5261-PC Sayılı Kanunu" adlı bir yasayı kabul ederek Ahıska Türklerle-

ri'nin vatanlarına dönüş sorununun çözümünde önemli bir adım atmıştır. Bu yasa çerçevesinde 2008 yılında başlayan başvurular 1 Ocak 2010 tarihinde sona ermiştir. Toplam 10.000 başvurudan 5.841'i geçerli kabul edilmiş olup, başvuru yapanlardan 5.389 aile Azerbaycan'da yaşayan Ahıskalılardan oluşurken geri kalan 452 aile ise Kırgızistan, Türkiye, Rusya, Özbekistan, Kazakistan ve Ukrayna'daki Ahıskalılardır. 5.841 geçerli başvurudan yaklaşık 1.700'üne geri dönüş, 412'sine de şartlı vatandaşlık statüsü verilmesine karşın, 2015'in ilk ayı itibariyle Gürcistan sadece 500 kişinin dönüşüne izin vermiştir (Hasanoğlu, 2016: 10 ve https://www.ecoi.net/file_upload/1930_1443084042_g1520228.pdf).

Ahıska'nın Türkiye Açısından Önemi

Genel olarak Kafkasya bölgesi ile Gürcistan, özelde ise tarihi Ahıska toprakları Türkiye'nin akrabalık bağlarının da bulunduğu Kafkaslar ile Orta Asya Cumhuriyetlerine giden karayolları ile enerji hatlarının geçtiği güzergah üzerinde bulunduğu için Türkiye açısından son derece stratejik bir öneme sahiptir. Bu çerçevede, bu bölümde, öncelikli olarak, Kafkaslar ile Gürcistan'ın ve takiben de Ahıska bölgesinin Türkiye için önemi değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Kafkasların Türkiye İçin Önemi

Türkiye'nin eski Sovyet coğrafyasına yönelik yeni yaklaşımında 1990'lar boyunca Türk Cumhuriyetlerinin öncelikli bir konumda olduğu görülmektedir. Fakat Türkiye'nin kaynaklarının ve alt yapısının, Batı dünyasının tam desteği olsa dahi, bu ülkelerin tamamına ve eş zamanlı olarak cevap vermeye yeterli olmadığı kısa sürede anlaşılmıştır. Özellikle Orta Asya'nın düşünlüğü kadar "yakın" olmadığı görülmesiyle Türkiye'nin beklenti ve önceliklerinde bir takım değişiklikler gerçekleşmiş olup, bu çerçevede Kafkasya "yakın ve öncelikli" bir bölge olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Üstünlük ve nüfuzun öncelikli olarak Kafkasya'da tesis edilmesi, Orta Asya'ya ve Avrasya coğrafyasının geneline ulaşmada bir zorunluluk olarak görülmüştür (Çelikpala, 2010: 97).

Ancak Kafkasların dağlık coğrafi yapısı bölgede çok az alternatif yolun ve ulaşım ağının bulunmasına imkan vermektedir. Kafkasya'dan Transkafkasya'ya sıradağların üzerinden aşarak geçebilen iki karayolu vardır. Bunlardan biri Kuzey Osetya'dan Güney Osetya'ya ulaşımı sağlayan Daryal Geçidi, diğeri ise Dağıstan'dan Azerbaycan'a ulaşımı sağlayan Derbend geçididir (Alkan, 2006: 128). Ve bu bölgelerin her ikisi de çatışmalı sahalardır. Bu nedenle, bölgede barış ve istikrarın sağlanması Türkiye için büyük bir önem taşımaktadır.

Türkiye ve Rusya için jeo-politik ve ekonomik açıdan çok önemli olan Kafkasya bölgesinde iki devlet arasında rekabet ve çıkar çatışması yaşanmaktadır. En önemli rekabet alanı ise, bölgenin sahip olduğu petrol ve doğalgaz kaynaklarının dünya pazarlarına taşınması konusudur. Çünkü devletler için boru hatlarının kontrolünü elinde tutmak sadece ekonomik değil, aynı zamanda politik ve stratejik önemdedir. Bu noktada, Rusya, Türkiye

gibi bölge dışı devletlerin, kendi arka bahçesinde, etki sahası oluşturma gayretlerine karşı çıkmaktadır (Taşdemir, 2005: 24-25).

Kafkaslar, özellikle de Gürcistan ve Azerbaycan, hem RF pazarına hem de Orta Asya'ya ulaşmada ve ticaret yapmada öncelikli bir konuma sahiptir. Bölgesel işbirliği ve ticari/ekonomik bağlar bu anlamda öncelikli konular olarak değerlendirilmiştir. Bu ilişkiler ağının kurulması, bölgenin bir güvenlik tehdidi olmaktan çıkartılabilmesinin gereği olarak kabul edilmiştir. Nitekim Kafkaslar, Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİÖ) benzeri bölgesel girişimlerinin de merkezinde yer almaktadır (Çelikpala, 2010: 97).

Ayrıca, Kuzey Kafkasya'da Rusya Federasyonu'na bağlı olan Çeçenya, Dağıstan, Kabartay-Balkar, İnguşetya, Osetya, Karaçay-Çerkez cumhuriyetleri gibi özerk bölgeler Rusya açısından son derece sorunlu sahalardır. Buralarda yaşanan bağımsızlık talebi gibi sorunlar da tarihsel miras ve Türkiye'de yaşayan, bölgeyle tarihsel ve kültürel bağları olan yurttaşların, dolayısıyla Türkiye'nin ilgisiz kalamayacağı alanlardır (Çınar, 2015: 66).

ABD'nin bölgeye yönelik politikası Gürcistan'ı kontrol altında tutarken, Azeri-Ermeni ilişkilerinin düzelmesi amacıyla çalışmak ve Türkiye'yi de bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmesi yönünde teşvik etmek şeklinde özetlenebilir. Böylelikle Kafkasya'da Türkiye üzerinden etkinlik sağlamayı hedeflemektedir. Kafkasya'da istikrarın sağlanması için de Karabağ Sorunu'nun çözülmesi amacıyla tarafları biraraya getirmekte ve Türkiye'ye Ermenistan ile ilişkilerini geliştirmesi için baskı yapmaktadır (Taşdemir, 2005: 28). Sonuç olarak, Kafkasya Türkiye'nin Orta Asya ve Hazar Havzası'ndaki ilişki ve çıkarları açısından da göz önünden ayırmaması gereken, jeopolitik ve ekonomik açıdan son derece önemli bir bölgedir (Çınar, 2015: 66).

Gürcistan'ın Türkiye İçin Önemi

Gürcistan'ın önemli bir geçiş güzergahında bulunması, Sovyetler Birliği döneminde ülkeyi en zengin cumhuriyetlerden biri haline getirmiştir. Ancak Sovyetlerin dağılmasından sonra, 1990'lı yılların ortalarına kadar çok önemsenmeyen Gürcistan, 1990'lı yılların ortalarından itibaren Azerbaycan ve Ermenistan merkezli gelişmeler dolayısıyla Türkiye'nin Kafkaslar politikasında merkezi bir konuma yerleşmiştir. Bu sürecin dönüm noktası, Dağlık Karabağ ve Azeri-Ermeni anlaşmazlığının kronikleşmesinin yanı sıra Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ve Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) boru hattı projeleridir. Azeri ve Orta Asya petrol ve doğal gazının güvenli yollardan dünya pazarına taşınması hususu Gürcistan'ı görünür kılmıştır. BTC projesi, 1994'ten itibaren Gürcistan'a başta ABD olmak üzere Batı dünyasının, özelde de Türkiye'nin bakışını değiştirmiştir. Bu anlamda Gürcistan'ın kendi ayakları üzerinde durabilen, güvenliğini ve iç düzenini sağlayabilen böylece bölgeye istikrarsızlık yayarak dengeleri olumsuz yönde etkileyen bir ülke olmaktan çıkartılması, Türkiye'nin Kafkaslar politikasının öncelikli gündem maddesi olarak belirlemiştir (Çelikpala, 2010: 99-100).

Gürcistan benimsediği kimliği, Prag Zirvesi'nde Avrupa-Atlantik ittifa-kına tam üye olma isteğini açıklayarak aleni bir şekilde ilan etmiştir. Bu kararın verilmesindeki en önemli etkenler; Gürcistan'ın sınırları içerisinde bulunan ayrılıkçı bölgelerin RF tarafından desteklenmesi ve Hazar Havzası enerji kaynaklarının Batı'ya aktarımında RF'nin Gürcistan'a baskı uygulamasıdır. Gürcistan'ın hem iç sorunlarının üstesinden gelebilmesi hem de Avrupa ile ilişkilerini geliştirmesi için RF ile istikrarlı ve dostça ilişkiler kurması gerekmektedir (Alkan, 2006: 77). Ancak, Rusya ile Gürcistan arasında 2008 yılında yaşanan savaş Kafkasya bölgesindeki tüm dinamikleri değiştirmiştir. İki tarafın topyekün bir savaşın sınırına gelmesine yol açan silahlı çatışmalar, AB'yi temsilen dönem başkanı Fransa'nın araya girmesiyle imzalanan ateşkes anlaşması neticesinde yatıştırılmıştır. Fakat RF, Abhazya ve Güney Osetya'nın statülerinin tartışma/pazarlık konusu olamayacağını, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün gündemin dışında bir konu olduğunu belirterek, Abhazya ve Güney Osetya'yı bağımsız birer devlet olarak tanımıştır. Bu kararla Kafkaslardaki durum içinden çıkılması zor bir uluslararası soruna dönüşmüştür. Kafkasların siyasi haritası değişmiş, Gürcistan'ın toprak bütünlüğü tartışmalı bir konu haline gelmiştir (Çelikkpala, 2010: 107-108).

Türkiye, bir bölge ülkesi olması dolayısıyla gelişmelerden doğrudan doğruya etkilenmiştir. Çok sayıda köprü ve bağlantının yanı sıra ana liman konumundaki Poti limanının bombalanması nedeniyle Gürcistan'ın kara, deniz ve demiryolu ağı kullanılamaz hale gelmesi Türkiye'nin Kafkaslar üzerinden Orta Asya ve RF ile ticaretinin durmasına yol açmıştır. Bu nedenle de Türk ekonomisi ile ticari ilişkileri zarar görmüştür. BTC petrol boru hattı çalışmaz hale gelirken, BTE doğal gaz boru hattından gaz akışı da güvenlik gerekçesiyle durdurulmuştur. RF ile Gürcistan'ın yıkıcı bir savaş nedeniyle karşı karşıya kaldıkları uzlaşmaz zeminin, Türkiye'nin Karadeniz merkezli politikalarını, KEİÖ, Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (KADİGG) ve Karadeniz Uyumu Harekatı gibi bölgesel güvenlik girişimlerini, BTC/BTE boru hatları ile Bakü-Tiflis-Kars (BTK) demiryolu hattı gibi ekonomik ve siyasi projelerini çökertme potansiyeli taşıdığı açık bir şekilde görülmüştür (Çelikkpala, 2010: 108). Bu çerçevede, Türkiye'nin Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmasından beri en büyük hedefi olan Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün, istikrarının korunması ile kendi ayakları üzerinde durabilen bir ülke haline gelmesi hedeflerinin ne kadar önemli olduğu bir kez daha ortaya çıkmış olup, savaş tüm bunların RF'yi dışlayan bir tavırla gerçekleştirilmeyeceğini tüm taraflara (ABD, AB ve Türkiye) bir kez daha göstermiştir.

Savaş ile birlikte daha da belirgen hale gelen Osetya ve Abhazya problemlerinin dışında, gelecekte Gürcistan'ın başını ağrıtmaları muhtemel problemlerden bir diğeri ise Ahıska Türkleri'nin sürülmesini takiben, tarihi Ahıska topraklarına yerleştirilen Ermenilerin talepleridir. Kafkasya'da Ermenistan dışında yaşayan Ermeni nüfus, Dağlık Karabağ hariç, büyük ölçüde Ahıska bölgesi ile RF'nin Krasnodar eyaletinde yoğunlaşmıştır. Gün-

müzde bu iki bölgede kültürel ve siyasal alanlarda özerklik arayışında olan Ermeniler, bölge nüfusunun da ekseriyetini oluşturmaktadır. 2002 nüfus sayımına göre Ahıska bölgesindeki Ermeni nüfusun ilçelere göre dağılımı şu şekildedir: Ahılkelek %94,3, Aspinza %17,5, Ahıska %36,6, Ninotsminda %95,8, Adigön %3,4 ve Borcom %9,6. Ayrıca, Ermeni kaynakları Samtshe-Cavaheti'nin %97'sini Ermenilerin oluşturduğunu iddia etmektedir (Taşdemir, 2005: 30-31).

Bugün, Ahıska Türkleri'nin sürüldüğü topraklara yerleştirilen ve burada da ikinci bir Karabağ yaratan Ermeniler, başta Gürcistan olmak üzere, bölge huzuru ve güvenliği açısından da önemli bir sorun teşkil etmektedirler. Zira Ermeniler, Gürcistan'dan özerklik talebinde bulunmaktadırlar. Otonomi taleplerini sürekli gündemde tutan Ermeniler, kendilerini Ermenistan'ın bir parçası olarak görmektedirler. Zaten bu amacı gerçekleştirmek üzere; bölgede küçük bir Ermenistan bile yaratılmış durumdadır (<http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-7570/61-yil-gectiahiskalilar-hala-vatansiz.html?vurgu=ah%c4%b1ska>). Örneğin; Cavaheti Bölgesi'nin denetimini önemli ölçüde ele geçiren Ermeniler, yönetimin birçok kilit kademesinde görev yapmakta, çeşitli organizasyonlar ve partiler kanalıyla Gürcistan aleyhine faaliyetler yürütmektedirler. Abhazya'da da durum farklı değildir. Genellikle Suhumi ve Qagra şehirlerinde yaşayan Ermeniler, buralarda da; Abhazya Ermenileri Teşkilatı, Abhazya Ermenileri İcmaları Birliği, "Krunk" (Birlik) Ermeni Teşkilatı ve "Mastots" Ermeni Medeniyet Merkezi gibi oluşumlara sahiptirler. Güney Osetya'da yerleşik olan Ermeniler ise 1992 yılındaki Gürcü-Oset savaşında Osetlerin yanında Gürcülere karşı savaşmışlardır. Bugün ise, RF ile birleşmek isteyen Güney Osetya'nın, Kuzey Osetya ile birleşmesi konusunda uğraş vermektedirler. Yani özetle belirtmek gerekirse; gerek Cavaheti de gerekse Abhazya ve Güney Osetya'da yaşayan Ermeniler, Gürcistan'ı bölme, parçalama konusunda planlı bir faaliyet içerisindeyler (<http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-6007/ahıska-turkleri-ve-ermeni-ercegi.html?vurgu=ah%c4%b1ska>).

Bu çerçevede Gürcistan için Güney Osetya ile Abhazya'daki ayrılıkçılık hareketlerinin yanı sıra RF'nin Cavaheti bölgesindeki Ermeni ayrılıkçılığını desteklemesi de müstakbel bir sorun alanı olarak ortada durmaktadır (Koklukırık, 2011: 172).

Gürcistan'ın Ahıska Türkleri'nin Cavaheti bölgesine dönüşüne ilişkin bir takım çekinceleri bulunmakta olup, bunlardan ilki dönüşlere izin verilmesi halinde Ankara'nın toprak talebinde bulunmasından duyulan endişedir. Ayrıca Ahıskalı Türklerin güney-batı Gürcistan'a kitle halinde dönüşünün, bölgede yaşayan çok sayıdaki Ermeni ile bir anlaşmazlığı tetikleyebileceğinden ve böyle bir durumun da Ahıska Türkleri'nin Türkiye'ye müdahale için baskıda bulunmalarına neden olabileceğinden endişe edilmektedir. Ancak bu şekilde düşünmeyen Gürcü yetkililer de bulunmakta olup, örneğin Gürcü Milletvekili Anzor Tamarashvili'ye göre çok az sayıdaki Ahıska Türkü'nün Türkiye'ye katılma yönünde bir hayali bulunmaktadır (Karagiannis, 2004: 17-18; Yemelyanova, 2015: 81-82 ve Levin, 2018: 22-23). Ayrıca Gür-

cistan Ulusal Güvenlik Bakanı Şota Kviraya ise, "Türklerin Türkiye ve Ermenistan'a sınır olan bölgeye dönüşünün Gürcistan'a stratejik ilgi merkezi olan Kafkasya'da, Ahıska kartını kullanabilme imkanı verecektir." demiştir (Taşdemir, 2005: 32).

Bu noktada her zaman için merkezi otoriteye sadık kalan Ahıska Türkleri'nin Acaristan ile Ermenistan arasında konumlanmış olan tarihi yurtlarına dönüşlerine izin verilmesinin bölgesel istikrarın sağlanmasına da katkıları olacaktır (Aydingün, 2002: 59). Bu nedenle Türkiye'de yaşayan Gürcistan/Acaristan göçmeni vatandaşların yanı sıra Gürcistan'da yaşayan Türk nüfusun varlığı da gelecekteki ilişkiler açısından önemli bir kazanımdır (Kolukırık, 2011: 172). Tek amaçları anavatanlarına dönmek olan ve herhangi bir ayrılıkçı talepleri bulunmayan Ahıska Türkleri'nin tarihi yurtlarına dönüşü, Ermenilere karşı Gürcü yetkililerin de eline kuvvetlendirerek, bölgedeki ayrılıkçı emellerin dizginlenmesine hizmet edebilir.

Ahıska'nın Türkiye İçin Önemi

Ermenistan'ın Batum limanına uzanan güzergahında yer alan Ahıska bölgesi, Güney Kafkasya coğrafyasında özel bir öneme sahiptir. Rus çıkarları açısından önemli olan Ahıska arazisinin hem SSCB hem de RF tarafından askeri üs olarak kullanılması, Rusların Ahıska'ya verdiği önemin bir göstergesi niteliğindedir. Bu çerçevede 19. yüzyıldan itibaren Rusya, Ahıska bölgesini kendi çıkarlarına göre şekillendirmek istemiştir. Bu amaçla Ahıskalılar Ruslar tarafından zorla Hristiyanlaştırılmaya çalışılmış ve Türkiye'ye göçe zorlanmış, Kuzey Anadolu'dan gelen 30 bin dolayında Ermeni ise Ahılkelek ve Ahıska bölgelerine yerleştirilerek bölgenin nüfus yapısı değiştirilmiştir (Topal, 2008: 623).

Böylelikle sınır hattındaki Türk tehdidi tamamen ortadan kaldırılmış ve dost unsur olarak kabul edilen Ermenilerin lehine bir durum yaratılmıştır. Dönemin Gürcü yönetimi de Stalin'in imzaladığı Sovyet Yönetimi'nin sürgün kararını destekleyerek bölgede tesis edilen yeni statünün değişmesi için her türlü çabayı göstermiştir. Gürcistan, bağımsızlığını kazandıktan sonra da bu tutumunu değiştirmemiş ve Ahıska'ya yerleşime müsaade etmeme konusundaki ısrarını sürdürmüştür. Sorunun çözümü için mücadele eden Ahıskalılar ile mevcut statüyü devam ettirmek için tüm imkanlarını kullanmaktan çekinmeyen Gürcistan arasındaki eşitsiz ilişki de sorunun çözümünü zorlaştıran faktörlerden biridir. Mücadelenin bir tarafında, çeşitli ülkelerde dağınık bir şekilde yaşayan ve örgütlenme konusunda ciddi sorunlar yaşayan Ahıskalıların; diğer tarafında ise, bağımsız bir devlet olan Gürcistan'ın yer alması, Ahıska Türkleri'nin anavatanlarına dönüşleri hususundaki başarı şanslarını azaltan faktörlerden bir diğeridir. Bu noktada, tarihsel süreçte sorunun ortaya çıkmasına katkıda bulunan Ruslar ile bir türlü çözüme yanaşmayan Gürcistan'ın çıkarlarının aynı noktada birleşmesi, sorunun çözümünü daha da kilitlemektedir (Üren, 2016: 3-4).

Bu çerçevede Ahıska Türklerine yönelik olarak tarih boyunca gerçekleştirilen sürgün politikasının esas amacının, bugünkü Gürcistan'ın güney

bölgelerini Türk ve Müslüman nüfusundan arındırmak ve Türkiye ile olabilecek muhtemel bir bütünleşmeyi ortadan kaldırmak olduğu söylenebilir. Ahıska bölgesinden sürgün edilen Türk nüfusun yerine Ermeniler ile Gürcüler yerleştirilerek söz konusu sürgün politikası arzulanan hedefine ulaştırılmış ve Türkiye'nin bölgeyle olan kültürel sınırları olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Günümüzde Ahıska Türklerinin sürgünüyle boşaltılan bölge, Türkiye'nin Kafkaslara açılmada dar ulaşım koridorlarını kullanmasını zorunlu kılmakta ve bölgesel etkisini sınırlamaktadır. Ayrıca Ahıska bölgesi, uluslararası enerji nakil hatlarının geçiş güzergahında yer almakta ve rekabet alanlarının merkezinde bulunmaktadır. BTC, BTE boru hatları ile yine BTK Demiryolu da Ahıska coğrafyasıyla yakından bağlantılıdır. Bu özellikleriyle bölge uluslararası enerji güçlerinin ilgisini çekmekte ve RF, Türkiye ve İran için önemi daha da artmaktadır (Kolukırık, 2011: 171-172).

Bu bağlamda Taşdemir (2005: 21-22), Ahıska bölgesi'nin Türkiye için stratejik önem arz eden unsurlarını şu şekilde sıralamaktadır:

- i. Türkiye ile Kafkasya, İdil-Ural bölgesi ve Türkistan arasında yegane köprü olması,
- ii. Acara ve Borçalı arasında bulunması nedeniyle Türk Dünyasını birleştiriyor olması,
- iii. Gürcistan-Azerbaycan, Ermenistan-İran ve Türkiye yönünde uygun yaklaşım istikametleriyle üç yönlü hareket alanına sahip olması,
- iv. Ardahan vilayetine komşu olması,
- v. Posof Türkgözü ve Çıldır Aktaş sınır kapılarının açıldığı bölgede yer alması,
- vi. Kafkasya'da Türkiye'ye yönelik başlıca tehdit durumuna getirilen Ermenistan'a komşu olması,
- vii. Türkiye ile Ermenistan arasında dolaylı ticarete imkan sağlayarak, Ermenistan'a uygulanan ambargonun etkisini göstermemesi,
- viii. Avrasya Ulaşım Koridoru Projesi gibi planlama aşaması devam etmekte olan projeler ile BTC ve BTE boru hatları ile Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu gibi Kafkasya'dan geçen ve Türkiye'nin büyük milli çıkarları olan enerji ve ulaşım projelerinin güzergahları üzerinde yer alması,
- ix. Cevahet Ermenilerinin, Haydat ülküsünü gerçekleştirmek için özerklik ve müteakiben Ermenistan'la birleşme arayışında olması,
- x. Rusların, Anadolu Türklüğü'nü Türksüz yerleşim yerleri ile ablukaya alma planının bir parçası olarak, 1944 yılında sürgüne gönderdiği Ahıska Türkleri'nin, Avrupa Güvenlik Konseyi ve insan hakları örgütlerinin gündeminde olması,
- xi. Türkiye'de 200.000'den fazla Ahıska Türkünün yaşamasının Türkiye'ye Kafkasya'da politik insiyatif sağlaması.

Türkiye, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Gürcistan gibi ülkelerle ilişkilerine zarar vermemek için Ahıska Türkleri'nin yaşadığı problemleri hiçbir zaman resmi olarak gündemine almamıştır. Türkiye'nin ülke dışında yaşayan etnik Türklere ilişkin resmi duruşu, onların buldukları yerlerde yaşamaya devam etmeleri yönündedir (Aydingün, 2002: 59). Ancak Kafkas-

ya'da Türk ve Rus çıkarlarının çakıştığı birçok alandan biri olan Ahıska, Rus çıkarları açısından olduğu kadar, Türk çıkarları açısından da hayati bir öneme haizdir (Üren, 2016: 25). Ahıska, Türkiye'nin Kafkaslara ve Orta Asya'ya açılan yolu üzerinde yer almaktadır. Bu yolun açık ve güvenli olması Ahıskalıların anavatanlarına yerleşmelerine ve Gürcistan ile Türkiye arasında bir köprü kurmalarıyla güvence altına alınabilecektir. Ahıska'nın, Rus ve Ermeni jeopolitiğinin bu bölgedeki yayılcı emellerine, Ahıskalıların da Gürcü ırkçılığının insiyatifine terk edilmesi, Kafkasya'da yeni sorunlar yaratabileceği gibi Türk jeopolitiğinin de yeni ve çok önemli bir kaybı olacaktır (Çınar, 2015:100). Bu nedenle Gürcistan'a yönelik politalarında hassas bir tutum takınmasına karşın, Türkiye geri dönüşün Ahıska Türklerinin tarihi yerleşim yeri olan Ahıska bölgesine yapılması gereğine inanmaktadır, ancak yine de, sorunun Gürcistan ile ikili ilişkilerine zarar verme ihtimaline karşı da ihtiyatlı davranmaktadır (Üren, 2016: 25-26).

SONUÇ

Türkiye için özelde Ahıska toprakları, genelde ise Gürcistan ile Kafkaslar son derece stratejik bir önemdedir. Kafkasların önemi, büyük ölçüde, Türkiye'yi Orta Asya'ya bağlayan taşıma güzergahlarının bölgeden geçmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak bahsi geçen sahada yer alan Kafkas Dağları sadece iki noktada karayolu geçişine izin vermekte ve her iki noktada bünyesinde çatışma riski barındırmaktadır. Bu nedenle Türkiye, Orta Asya ile bağlantısının kesintisiz bir şekilde devam etmesi için Kafkasların istikrarına ve bölgedeki mevcut sorunların en kısa sürede çözüme kavuşturulmasına büyük bir önem vermektedir.

Gürcistan'ın önemi ise, Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkisinin bulunmadığı hususu da göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'yi akrabalık ilişkileri de olan Azerbaycan'a ve Kafkaslar üzerinden Orta Asya Cumhuriyetlerine bağlayan yolların üzerinden yer almasından kaynaklanmaktadır. Özellikle SSCB'nin 1991'de dağılması ile akrabalık ilişkileri çerçevesinde gelişmeye başlayan ilişkiler, Azerbaycan ve Orta Asya Cumhuriyetleri'nin sahip olduğu zengin hidro-karbon kaynakların Batı pazarlarına taşınması için güzergah belirlenmesi çabaları çerçevesinde daha da artmıştır. Söz konusu kaynaklar Avrupa'nın enerji arz kaynaklarının çeşitlendirilmesi için hayati iken, bu kaynakların RF dışında Türkiye gibi müttefik bir ülkeden taşınması da yine enerji güvenliği açısından son derece önemlidir. Bu aşamada Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkisinin bulunmaması ibreyi bir kez daha Gürcistan'a yöneltmiştir. Bu çerçevede halen faaliyette olan BTC ile BTE boru hatları ile Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Gürcistan üzerinden geçmektedir.

Bu kapsamda, Türkiye ilk andan itibaren Gürcistan'a yönelik politikalarında onun Batılı değerlere bağlı demokratik bir yönetim tarzına sahip olmasını ve istikrar ve bütünlüğünü korumasını ön planda tutmuştur. Gürcistan'ın ilk bağımsızlığını tanıyan ülke olan Türkiye, ABD'den sonra Gürcistan'a en çok yardımda bulunan ikinci ülke konumundadır. Ancak Gürcistan'da uygulamaya geçirilen projelerde RF'nin devre dışı bırakılması ve en

nihayetinde Gürcistan'ın NATO üyeliği için başvuruda bulunması, bu ülkede stratejik çıkarları olan RF'yi tedirgin etmiş ve 2008 yılında RF-Gürcistan Savaşı'nın çıkmasına neden olmuştur. Yaşanan savaş, bölgede Rusya'ya rağmen birşeyler yapmanın pek de mümkün olmadığını bir kez daha tüm taraflara göstermiştir. Bu nedenle yapılması gereken, bölgeye yönelik olarak, RF'yi de paydaş haline getirecek çok-tarafli politikalar geliştirmektir.

Yaşanan olaylar, tüm taraflar gibi Türkiye'ye de, Kafkasların ve dolayısıyla da Gürcistan'ın barış ve istikrarının ne derece önemli olduğunu göstermiş ve Ahıska'nın önemini bir kez daha kanıtlamıştır. Ancak tarihsel Ahıska topraklarının günümüzdeki demografik yapısı hem Türkiye'yi hem de Gürcistan'ı endişelendirmektedir. Tarihsel süreçte Ahıskalıların göçleri ile boşalan arazilere önemli sayıda Ermeni yerleştirilmiş olup, Ermeniler'in bu bölgede çok sayıda Kilisesi, eğitim kurumları ile dernekleri bulunmaktadır. Ayrılıkçı amaçlar güden bu derneklerin nihai hedefi ise bölgeyi tamamen Ermenistan'a bağlamaktır.

Halihazırda Abhazya ile Güney Osetya'daki ayrılıkçılık problemleri ile de mücadele etmekte olan Gürcistan bir de Ermeni ayrılıkçılığı sorunu yaşamak istememektedir. Bu noktada her zaman için merkezi otoriteye sadık kalan Ahıska Türkleri'nin Acaristan ile Ermenistan arasında konumlanmış olan tarihi yurtlarına dönüşlerine izin verilmesi halinde ayrılıkçılık amacı güden Ermeni nüfusu dengeleyici bir unsur olarak Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne katkıda bulunmaları da olasıdır. Hatta Gürcü yetkililerinin de bu yönde açıklamaları bulunmaktadır. Ancak yaşadığı pekçok ayrılıkçılık problemi dolayısıyla, Ahıska Türkleri'nin bölgeye yerleştirilmesinin yeni bir problemi tetiklemesi endişesi yaşayan Gürcü yönetimi verilen tüm taahhütlere ve alınan tüm kararlara rağmen, Ahıskalıların bölgeye dönüşleri hususunu ağırda almaktadır.

Türkiye açısından ise Orta Asya ve Kafkasya'ya ulaşım (hem kara ulaşımı hem de enerji hatları ulaşımı) güzergahının üzerinde bulunan Ahıska'ya, Ahıska Türkleri'nin dönüşü anılan yolların güvenliği açısından son derece hayatiyet enerji boru hatları yapılırken güvenlik endişesiyle hatların Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Ahılkelek arazisinden Ahıska arazisine kaydırılmasında da anlaşılabilir. Ayrıca Türklere en yakın akraba topluluklardan biri olan Ahıskalıların da diğer milletler gibi kendi anavatanlarında yaşamaya hakkı bulunmakta olup, Türkiye'nin bu çabalara daha aktif bir şekilde destek olması hem Ahıska Türkleri'nin hem de Türkiye'nin milli çıkarları açısından büyük bir önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- ALKAN, Akın (2006). *21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Karadeniz Güvenliği*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- ARMAOĞLU, Fahir (2010). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 6. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- ASLAN, Kıyas (1995). *Ahıska Türkleri*, Ankara: Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği.
- ASLANLI, Araz (2011). "Kafkasya'da Güvenlik ve İstikrara En Büyük Tehdit", Cavid Veliev ve Araz Aslanlı (Ed.), *Güney Kafkasya: Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji*, 1. Baskı içinde (153-193), Ankara: Berikan Yayınevi.
- AYDINGÜN, Ayşegül (2002). "Ahıska (Meskhetian) Turks: Source of Conflict in the Caucasus?", *The International Journal of Human Rights*, 6 (2): 49-64.
- AYDINGÜN, Ayşegül ve diğerleri (2006). "Meskhetian Turks: An Introduction to Their History, Culture and Resettlement Experience", *Culture Profile* (20): 1-37.
- BALCI, Bayram ve MOTİKA, Raoul (2007). "Islam in Post-Soviet Georgia", *Central Asian Survey*, 26 (3), 335-353.
- BM (2015), "The Repatriation Question of The Meskhetian Turks to Their Homeland in Georgia", https://www.ecoi.net/file_upload/1930_1443084042_g1520228.pdf (10.05.2017).
- BUNTÜRK, Seyfettin (2007). *Rus-Türk Mücadelesinde Ahıska Türkleri*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- ÇELİKPALA, Mitat (2010). "Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politika-dan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş", *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 7 (25): 93-126.
- ÇINAR, İbrahim (2015). *Atabek Yurdu: Jeokültürel Yaklaşım*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Diplomatik Gözlem (2005). 61 Yıl Geçti... Ahıskalılar Hala Vatansız!, <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-7570/61-yil-gectiahiskalilar-hala-vatansiz.html?vurgu=ah%c4%b1ska> (01.03.2014).
- Diplomatik Gözlem (2006). Ahıska Türkleri ve Ermeni Gerçeği, <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-6007/ahıska-turkleri-ve-ermeni-gercegi.html?vurgu=ah%c4%b1ska> (01.03.2014).
- GANİYEVA, Salımya (2012). "Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Göç Etmesi ve Türk Vatandaşlığına Alınmasıyla İlgili Hukuki Sorunlar", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (20): 175-199.
- HASANOĞLU, İbrahim (2016). "Ahıska Türkleri: Bitmeyen Bir Göç Hikâyesi", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16 (1): 1-20.
- KAHRAMAN, Selver Özözen ve İBRAHİMOV, Aydın (2013). "Kafkaslar'dan Sürgün Bir Toplumun Bitmeyen Göçü: Çanakkale'de Ahıska Türkleri", *Ege Coğrafya Dergisi* 22 (2): 77-90.

- KARAGİANNİS, Emmanuel (2004). "The Turkish-Georgian Partnership And The Pipeline Factor", *Journal of Southern Europe and the Balkans Online*, 6 (1): 13-26.
- KHAZANOV, Anatoly M. (1992). "Meskhetian Turks in Search of Self Identity", *Central Asian Survey*, 11 (4): 1-16.
- KOLUKIRIK, Suat (2011). "Sürgün, Toplumsal Hafıza ve Kültürel Göç: ABD'deki Ahıska Türkleri Üzerine Bir Araştırma", *Bilig* (59): 167-190.
- LEVIN, Irina (2018). "Caught in A Bad Romance: Displaced People And The Georgian State", *Citizenship Studies*, 22 (1), 19-36.
- OVERLAND, Indra (2002). "The Co-Ordination of Conflict Prevention and Development Aid in Southern Georgia", *Conflict, Security & Development*, 2 (1), 81-98.
- PENTİKÄINEN, Oskari ve TRIER, Tom (2004). "Between Integration and Resettlement: The Meskhetian Turks", *ECMI Working Paper* (21): 1-54.
- POHL, J. Otto (2000). "Stalin's Genocide Against The "Repressed Peoples", *Journal of Genocide Research*, 2 (2), 267-293.
- SEFEROV, Rehman ve AKIŞ, Ayhan (2008). "Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (24): 393-411.
- SWERDLOW, Steve (2006). "Understanding Post-Soviet Ethnic Discrimination and the Effective Use of U.S. Refugee Resettlement: The Case of the Meskhetian Turks of Krasnodar Krai", *California Law Review*, 94 (6), 1827-1878.
- TAŞDEMİR, Tekin (2005). *Türkiye'nin Kafkasya Politikası'nda Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskahılar*, İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık.
- TOPAL, Coşkun (2008). "Güney Kafkasya'da İstikrar Ve Ahıskahıların Vatana Dönüş Sorunu", *Turkish Studies*, 3 (7), 619-631.
- ÜREN, Mustafa (2016), "Çıkar ve Güç Dengesi Kıskaçındaki Ahıska Türkleri Sorunu", *Üsküdar Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (2): 1-41.
- YEMELYANOVA, Galina (2015), "Georgia's European Quest: The Challenge of the Meskhetian Turks", *Caucasus International*, 3 (5), 77-87.
- ZEYREK, Yunus (2001), *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*, Ankara: Pozitif Matbaacılık.
- ZEYREK, Yunus (2011), "Gürcistan'ın Sürgündeki Ahıska Türkleriyle İlgili Çıkardığı Kanun Üzerine Düşünceler", <http://www.ahıska.org.tr/?p=640> (01.05.2018).
- ZEYREK, Yunus (2013), "Ahıska ve Ahıska Türkleri Meselemiz", <http://www.ahıska.org.tr/?p=3294> (01.05.2018).